

Βασίλειος Α. Κωνσταντινόπουλος Καθηγητής Πανεπιστημίου

Η γενοκτονία των Ποντίων: η νομική και ιστορική της διάσταση.

Η επίσημη επέτειος που έχει ορισθεί από την ελληνική πολιτεία για τη γενοκτονία των Ποντίων, δηλαδή η 19^η Μαΐου, ημέρα που ο Μουσταφά Κεμάλ, επονομαζόμενος Ατατούρκ, αποβιβάστηκε στη Σαμσούντα, εγκαινιάζοντας επίσημα τις εκκαθαρίσεις κατά των Ελλήνων του Πόντου, μας υπαγορεύει να εξετάσουμε τη γενοκτονία από **νομική και ιστορική** διάσταση σε δύο συνέχειες.

α. Νομική διάσταση

Η **γενοκτονία** (αγγλ. **genocide**, γαλλ. **génocide**, γερμ. **Genozid**) ως νομικός όρος δημιουργείται την 1^η Νοεμβρίου του 1944 από τον Πολωνοεβραίο δικηγόρο Raphael Lemkin, ο οποίος στο βιβλίο του *Axis Rule in Occupied Europe* κατήγγειλε τα εγκλήματα της ναζιστικής Γερμανίας κατά των Εβραίων στην κατεχόμενη Ευρώπη. Ως επίσημος νομικός όρος καθιερώνεται στη Σύμβαση της Γενεύης, της 9^{ης} Δεκεμβρίου 1948 «Για την πρόληψη και την καταστολή του εγκλήματος της γενοκτονίας» που τέθηκε σε ισχύ το 1951. Σύμφωνα με το άρθρο 2 της Σύμβασης αυτής γενοκτονία συνιστούν οι παρακάτω περιγραφόμενες πράξεις που διαπράττονται με σκοπό τον ολικό ή μερικό αφανισμό μιας εθνικής ή φυλετικής ή θρησκευτικής ομάδας:

1. Εγκλήματα κατά μελών της ομάδας.
2. Προσβολές κατά της φυσικής ή πνευματικής ακεραιότητας των μελών της.
3. Εκ προθέσεως υποβολή των μελών της ομάδας σε συνθήκες διαβίωσης που οδηγούν στην ολική ή μερική φυσική τους εξόντωση.
4. Λήψη μέτρων παρεμπόδισης των γεννήσεων.
5. Υποχρεωτική μεταφορά της ομάδας σε άλλη ομάδα για βαθμιαία απώλεια της φυλετικής ή θρησκευτικής συνείδησης.

Η γενοκτονία είτε διεξάγεται σε καιρό ειρήνης είτε σε καιρό πολέμου αποτελεί **διεθνές έγκλημα και δεν υπόκειται σε παραγραφή**.

Παράλληλα προς τον όρο γενοκτονία χρησιμοποιείται και ο όρος **εθνοκάθαρση**, η οποία σύμφωνα με Επιτροπή του ΟΗΕ του 1993 ορίζεται ως η προσπάθεια δημιουργίας εθνικά ομοιογενών γεωγραφικά περιοχών μέσω βίαιου εκτοπισμού εθνικών ομάδων, καθώς και μέσω καταστροφής των ιδιαίτερων πολιτιστικών τους στοιχείων, όπως είναι τα αρχαία μνημεία, τόποι λατρείας, νεκροταφεία κ.τ.λ. Η εθνοκάθαρση δεν έχει καταστεί νομικός όρος του διεθνούς ποινικού δικαίου, αλλά είναι ένας γενικός όρος που περιγράφει ένα σύνολο εγκλημάτων, όπως εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, εγκλήματα πολέμου, γενοκτονία, που αποτελούν ενέργειες ποινικά επιλήψιμες και τιμωρητέες.

Σε αρκετές περιπτώσεις, οι έννοιες γενοκτονία και εθνοκάθαρση τέμνονται, όπως στην περίπτωση των Αρμενίων και των Ελλήνων του Πόντου. Καθαρή γενοκτονία αποτελεί η περίπτωση των διωγμών κατά των Εβραίων από το ναζιστικό καθεστώς, με την πιο ειδική μορφή, αυτή της Endlösung (=τελικής λύσης, final solution), η οποία πρέπει να θυμίσουμε είχε ως πρότυπο τις τρεις γενοκτονίες που πραγματοποίησαν οι Τούρκοι, Αρμενίων, Ποντίων και Ασσυρίων.

Ως **έγκλημα πολέμου** νοούνται οι παραβιάσεις των νόμων και εθίμων του πολέμου και ως τέτοιες λογίζονται οι φόννοι αμάχων ή ομήρων ή αιχμαλώτων, η κακομεταχείριση του πληθυσμού, των αιχμαλώτων ή των ναυαγών, η διαρπαγή δημόσιας ή ιδιωτικής περιουσίας, η καταστροφή πόλεων, κωμοπόλεων ή χωριών και η εν γένει ερήμωση περιοχών.

Ως **έγκλημα κατά της ανθρωπότητας** ορίζεται κάθε πράξη προσβολής που στρέφεται κατά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της ελευθερίας, της ζωής προσώπου ή προσώπων για λόγους ένταξης σε συγκεκριμένη φυλετική, θρησκευτική ή ιδεολογική ομάδα, χωρίς να έχουν διαπράξει αξιόποινες πράξεις ή και σε περίπτωση που έχουν διαπράξει αξιόποινες πράξεις η υπέρβαση στην απόδοση ποινής.

Ο ορισμός των εγκλημάτων πολέμου και κατά της ανθρωπότητας εισήχθη με τις Συμβάσεις της Γενεύης το 1929 (περί μεταχείρισεως των αιχμαλώτων πολέμου) και κυρίως με τις τέσσερις Συμβάσεις της Γενεύης το 1949 (α. περί βελτιώσεως της τύχης των τραυματιών και ασθενών των εν εκστρατεία στρατευμάτων, β. περί βελτιώσεως της τύχης των ασθενών, ναυαγών των κατά θάλασσαν ενόπλων δυνάμεων, γ. περί μεταχείρισεως των αιχμαλώτων πολέμου και δ. περί προστασίας αμάχου πληθυσμού εν καιρώ πολέμου).

Πρέπει επίσης να μνημονεύσουμε την παρέμβαση του Ελβετού ανθρωπιστή και ιδρυτή του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού Ερρίκου Ντυνάν, ο οποίος με βάση τις εμπειρίες του στη μάχη του Σολφερίνο (1859) ανέλαβε την πρωτοβουλία για την υπογραφή της πρώτης Σύμβασης της Γενεύης από 12 κυβερνήσεις στις 22 Αυγούστου 1864 περί προστασίας του προσωπικού και του υγειονομικού υλικού και περί περισυλλογής και περίθαλψης αρρώστων ή τραυματιών ανεξαρτήτως χώρας προέλευσης. Με σύντομες προσπάθειες του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού υπεγράφησαν και οι δύο παραπάνω μνημονευθείσες Συμβάσεις της Γενεύης του 1929 και οι τέσσερις Συμβάσεις της Γενεύης το 1949.

Αν κανείς προβάλλει εδώ την αντίρρηση ότι σύμφωνα με την αρχή του δικαίου *nullum crimen, nulla poena sine lege* δεν προκύπτει ποινική ευθύνη για τις γενοκτονίες των Αρμενίων και των Ποντίων και για το ολοκαύτωμα των Εβραίων, αφού αυτά συνέβησαν πριν από τη θεσμοθέτηση ιδιωνόμου αδικήματος, τότε πρέπει να του υπενθυμίσουν ότι ήδη με μια σειρά συμβάσεων από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα επιχειρήθηκε η κωδικοποίηση των κανόνων πολέμου (*Jus belli*), σύμφωνα με τις ανθρωπιστικές αρχές. Αυτές οι συμβάσεις είναι:

α. οι Συμβάσεις των Παρισίων του 1856

β. οι Συμβάσεις της Γενεύης του 1864 και 1906 και

γ. οι Συμβάσεις της Χάγης του 1899 και 1907.

Η τελευταία από αυτές, του 1907 θεωρείται σημείο αναφοράς για τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας. Επομένως, ανεξαρτήτως της ορολογίας (γενοκτονία, εθνοκάθαρση κ.τ.λ.) οι επιμέρους και οι συνολικές πράξεις των Τούρκων κατά των Αρμενίων, κατά των Ποντίων -που υλοποιήθηκαν από τη δολοφονική τριάδα των πασάδων Ταλαάτ, Ενβέρ και Τζεμάλ, υπό την καθοδήγηση του γενικού επιθεωρητού του οθωμανικού στρατού και πασά, γερμανού στρατηγού Otto Liman von Sanders- καθώς και των Ναζί κατά των Εβραίων στοιχειοθετούν στην ουσία τα συγκεκριμένα ποινικά αδικήματα. Ο κύριος λόγος μάλιστα που οι Γερμανοί κατακτητές

χαρακτήριζαν τους Έλληνες αντάρτες της Εθνικής Αντίστασης συμμορίες και τις ομάδες αντίστασης συμμορίες (Banden και Banditen) ήταν για να αποφύγουν τις συνέπειες των συνθηκών αυτών. Ήταν δυστύχημα ότι την ορολογία αυτή περί συμμοριτών υιοθέτησαν στη συνέχεια και οι ακραίοι συντηρητικοί κύκλοι για να χαρακτηρίσουν την εμφύλια διαμάχη.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η ίδρυση με τη Σύσκεψη της Ρώμης της 1^{ης} Ιουλίου 2002 ενός Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (International Criminal Court) με έδρα τη Χάγη, στην αρμοδιότητα του οποίου εμπίπτουν τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, τα εγκλήματα πολέμου και το έγκλημα της γενοκτονίας, χωρίς να υπάρχει λόγος για σύσταση ad hoc ποινικών δικαστηρίων, όπως έγινε στην περίπτωση του δικαστηρίου της Νυρεμβέργης και του δικαστηρίου του Τόκιο.

β. Ιστορική διάσταση

Από την εμφάνιση των Νεοτούρκων (1908) ξεκίνησε η προσπάθεια εθνοκάθαρσης του οθωμανικού κράτους, κατευθυνόμενη κυρίως κατά εθνοτήτων που κατείχαν καίριες θέσεις στη διοίκηση και την οικονομία, όπως οι Αρμένιοι και οι Έλληνες.

Η γενοκτονία των Αρμενίων και των Ποντίων, που οργανώθηκε από την εγκληματική τριάδα των πασάδων, Ταλαάτ, Ενβέρ και Τζεμάλ, κατόπιν σχεδίων και συμβουλών του στρατηγού Otto Liman von Sanders, αποτελούν ιστορικά γεγονότα αδιαμφισβήτητα, όπως προκύπτει από τα αρχεία του Υπουργείου Εξωτερικών όχι μόνο της Ελλάδας, αλλά και της Γερμανίας, της Αυστρίας, ακόμη και της Τουρκίας και από τις μαρτυρίες των ξένων πρεσβευτών George Horton, αμερικανού πρεσβευτή στη Σμύρνη (βλ. Η Μάστιγα της Ασίας, 1926, ελλ. μετ. Αθήνα 1980), Henry Morgenthau (βλ. Τα Μυστικά του Βοσπόρου, 1918, ελλ. μετ. Αθήνα 1998) κ.ά.

Η εκστρατεία αφανισμού είχε δύο φάσεις: α. 1914-1918, β. 1919-1923. Ο ακριβής αριθμός των θυμάτων δεν θα μαθευτεί ποτέ. Υπολογίζεται ότι περίπου 1400000 Έλληνες της Μικράς Ασίας και της Ανατολικής Θράκης εξοντώθηκαν, εκ των οποίων 353000 Πόντιοι, σε εκτοπισμούς, πορείες θανάτου από τα παράλια στα ενδότερα της Μικράς Ασίας, τάγματα καταναγκαστικής εργασίας (αμελέ ταμπουρού) με ελάχιστη διατροφή και άθλιες συνθήκες διαβίωσης, ώστε να επέλθει η φυσική τους εξόντωση, σφαγές και εκτελέσεις, βιασμούς και κάθε είδους κακοποιήσεις τόσο από τακτικά στρατιωτικά σώματα, όσο και από άτακτα (Τσέτες) που δρούσαν υπό την καθοδήγηση του Τοπάλ πασά.

Οι εγκληματικές αυτές πράξεις δυστυχώς συνέβαιναν **υπό την ανοχή της διεθνούς κοινότητας**, παρά την κοινοποίηση των πράξεων αυτών προς τις κυβερνήσεις των δυτικών δυνάμεων, μέσω των διπλωματικών αναφορών.

Το γεγονός επίσης ότι η νεοοθωμανική Τουρκία λυσσαλέα αντιμάχεται τις ιστορικές της ευθύνες στις τρεις γενοκτονίες του 20ού αιώνα, Αρμενίων, Ασσυρίων και Ποντίων, που η προγενέστερη κρατική της υπόσταση σχεδίασε και υλοποίησε, δίνοντας μάλιστα το παράδειγμα στους ναζί για τη φρικωδέστερη γενοκτονία του 20ού αιώνα, αυτή των Εβραίων, δεν την καθιστά απλώς **συνένοχη**, αλλά και **υποπτη τελέσεως** των ίδιων εγκληματικών πράξεων. Οι εισβολές της Τουρκίας στην Κύπρο, στη Βόρεια Συρία, στη Λιβύη και αλλού αποδεικνύουν ότι συνεχίζεται η ίδια ιμπεριαλιστική πολιτική, δυστυχώς υπό την ανοχή και πάλι των μεγάλων δυνάμεων. Η περίπτωση της αντιμετώπισης των Κούρδων ενέχει όλα τα χαρακτηριστικά της γενοκτονίας. Είναι καθήκον του πολιτισμένου κόσμου να επιβάλει στην Τουρκία την αναγνώριση της αυτοδιάθεσης των Κούρδων και τη δημιουργία μιας κουρδικής κρατικής οντότητας. Είναι καθήκον επίσης και της Ελλάδας να οργανωθεί και να αναπτύξει την αμυντική της βιομηχανία, ώστε να αποτελέσει ένα ισχυρό αντίβαρο στην τουρκική επιθετικότητα. Η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα που γειτνιάζει με την

Τουρκία, που υφίσταται την επεκτατική της πολιτική, χωρίς δυναμικές δράσεις. Η περίπτωση της επί 47 χρόνια κατοχής της Κύπρου, η εισβολή στην ΑΟΖ της Ανατολικής Μεσογείου και η γαλάζια πατρίδα στο Αιγαίο σε συνδυασμό με τα επιτεύγματα της αμυντικής της βιομηχανίας οφείλουν να μας αφυπνίσουν, για να αξιοποιήσουμε τις δυνατότητες των εταιρειών μας και των επιστημόνων μας σε ένα πλαίσιο ισχυρής ανάπτυξης και απορρόφησης της ανεργίας. Αυτό ως όραμα είναι στόχος ιερός για τα 200 χρόνια από την Ελληνική Επανάσταση.

Με μεγάλη καθυστέρηση και συγκεκριμένα στις 24-2-1994 η Βουλή των Ελλήνων ομόφωνα αναγνώρισε τη γενοκτονία των Ποντίων και όρισε τη 19 Μαΐου, ημέρα της αποβίβασης του Μουσταφά Κεμάλ στη Σαμψούντα, ως ημέρα εθνικής μνήμης της γενοκτονίας του Ποντιακού Ελληνισμού. Για τη γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου υπάρχουν βέβαια εμπειριστατωμένα βιβλία πανεπιστημιακών, όπου παρατίθεται και σχετική βιβλιογραφία.

Σήμερα η γενοκτονία έχει αναγνωρισθεί από:

- το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2006)
- τη Διεθνή Ένωση Ακαδημαϊκών για τη Μελέτη των Γενοκτονιών (2007)
- κράτη όπως η Κύπρος, η Σουηδία, η Αρμενία, η Ολλανδία
- 12 πολιτείες των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής
- τις πολιτείες της Αυστραλίας Νότια Αυστραλία και Νέα Νότια Ουαλία
- την πόλη του Τορόντο στον Καναδά

και άλλες.

Η πρόσφατη μάλιστα αναγνώριση από τον νυν Πρόεδρο των ΗΠΑ Τζο Μπάιντεν, προδικάζει και την αντίστοιχη αναγνώριση της γενοκτονίας των Ποντίων, αρκεί η ελληνική Κυβέρνηση να προβεί στις κατάλληλες ενέργειες.

Είναι επίσης αλήθεια ότι η κρίση των Ηνωμένων Εθνών για το χαρακτηρισμό εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας είναι πολύ επιλεκτική, όπως αποδεικνύει η περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας, η περίπτωση των Κούρδων, αλλά και η περίπτωση της Κύπρου. Και πραγματικά ποτέ δεν καταδικάστηκε η Τουρκία ούτε για τη γενοκτονία των Αρμενίων ούτε για τη γενοκτονία των Ποντίων ούτε για τη γενοκτονία των Ασσυρίων. Η μόνη τιμωρία που υπήρξε ενός από τους τρεις πρωτεργάτες της γενοκτονίας των Αρμενίων ήταν η εκτέλεση του Ταλαάτ πασά στις 15 Μαρτίου του 1921 στο Βερολίνο από τον αρμένιο φοιτητή Σολομώντα Τεχλιριάν. Στη δίκη στην οποία εισήχθη ο Τεχλιριάν ισχυρίστηκε «σκότωσα, μα δεν είμαι ανθρωποκτόνος». Το γερμανικό δικαστήριο υιοθέτησε την άποψή του και βεβαίως τον αθώωσε. Την ατιμωρησία μάλιστα των Τούρκων στις δύο αυτές εκστρατείες γενοκτονίας προφασίστηκαν οι ηγέτες του Γ΄ Ράιχ για να αποφασίσουν την Endlösung (τελική λύση) και θα το πετύχαιναν αν απέναντί τους δεν ήσαν οι Εβραίοι, λαός που με πείσμα και αποφασιστικότητα κατήγγειλε το ολοκαύτωμα και οδήγησε στην κρεμάλα πολλούς πρωταίτιους. Αντίθετα, οι Τσιγγάνοι, μη διαθέτοντας καμιά ισχύ, ξεχάστηκαν, όπως ξεχάστηκαν και τα διαρκή εγκλήματα των Τούρκων στην Κύπρο και στους Κούρδους.

Αρχαιακές Πηγές κατ' επιλογήν

Ιστορικό αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών κ.υ. 1917 κ.ε.

Αρχείο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών της Αυστρίας Griechenverfolungen in der Türkei 1916-1918

Αρχείο Υπουργείου Εξωτερικών της Γερμανίας Türkei Nr. 168, Beziehungen der Türkei zu Griechenland, Bd. 14, Bd. 15, 1916

Συνοπτική Βιβλιογραφία

Σταμάτη Γεωργούλη, Εγχειρίδιο Διεθνούς Δικαίου, Σ.Σ.Ε., Αθήνα 1998

Κωνσταντίνου Ευσταθιάδου, Μελέται Διεθνούς Δικαίου 1929-1959, Τόμος ΙΙ, Αθήνα 1959

George Horton, Η Μάστιγα της Ασίας, 1926, ελλ. μετ. Αθήνα 1980

Henry Morgenthau, Τα Μυστικά του Βοσπόρου, 1918, ελλ. μετ. Αθήνα 1998

Κωνσταντίνου Εμμ. Φωτιάδη, Η Γενοκτονία των Ελλήνων του Πόντου, Αθήνα 2013
(όπου βλέπε σχετική βιβλιογραφία)